

Vrije vogels

*Belevissen van een
beginnende vogelaar*

Het is voorjaar, en dat zullen we horen ook. Ik trek de deur achter me dicht en zet mijn oren open.

Op de stoep geniet ik van een Koolmees, zingend op een tak. Sinds ik mijn geluidenknop heb omgezet, wil ik elke vogel die ik hoor herkennen. Oók als ik naar mijn fiets loop. Bovenin een boom tinkelt het belletje van de Pimpelmees. En klinkt daar het hoge riedeltje van de Boomkruiper?

Een compleet nieuw geluid zet me op scherp. Dalende tonen vermengen zich met enthousiaste kreetjes. Wat kan dit zijn? Oja, de vogelkooi met importzangertjes van de nieuwe buurman. Ze hangen op driehoog naast de balkondeur. Waarschijnlijk was het geluid binnen niet te harden. Ik leer maar langzaam, het is de derde keer deze week dat het kwetterende kooitje me te pakken heeft. Vogels in gevangenschap, ik vind het maar niks. Datzelfde denk ik als ik later die week met mijn gezin in Artis beland. Lang geleden dat ik daar was. De vlindertuin vind ik het mooist, daar voel je nog iets van vrijheid. Weten die vlinders veel dat hun jungle heel klein is? De twee Grote Zaagbekken die ik in de kas ernaast tref, stemmen me triest. Wat doen die hier? Wat doe ik hier?

Dat gevoel bekruipt me nog meer bij de Pelikanen. Grote beesten die elkaar proberen te imponeren door hun machtige vleugels te spreiden. Correctie: vleugel. Om vluchten te voorkomen is iedere Pelikaan een halve

vleugel afgenomen. Ik slik even en kijk verder. De half slapende paal- en boomzittende Kwakken maken me toch weer vrolijk. Die zitten hier uit vrije wil. En het is een buitenkans ze van zo dichtbij te zien.

We lopen door naar de Vale Gieren, die worden vandaag gevoerd. In de hoge kooi zit een groot aantal van deze imposante aaseters. Het karkas arriveert en de gieren strijden om het lekkerste stukje. Een moedige Ekster waagt zich ertussen en pikt een zeentje mee.

In het wild gaat het niet zo denderend met de Vale Gier. In Zuid-Europa slingeren door aangepaste regelgeving steeds minder kadavers rond. En eind vorige eeuw werden veel vogels slachtoffer van vergiftigde karkassen, door boeren neergelegd om roofdieren te bestrijden. De gierenverzorger vertelt dat Artis sinds 2018 meedoet met een fokprogramma. Geschiede in Artis geboren kuikens verkassen op een gegeven moment naar Sardinië. Na een inburgeringstraject mogen ze de lokale populatie versterken. GPS-gegevens en onderzoek laten zien dat de inmiddels zeven Artisgieren zich in het wild uitstekend staande houden. Eén heeft er zelfs al gebroed.

Maar het allervrolijkst word ik toch van een onopvallend Artisbordje naast het kleine-zoogdierenhuis. Bij een groepje bomen en wat struiken vertelt het me welke soorten hier zitten. Koolmees en Pimpelmees. Er valt geen tralie te bekennen.

Groenling

IJSVOGEL BROEDVOGELOVERZICHT

De stadse Ijsvogel

JAN JONGEJANS

Het gaat goed met de Ijsvogel. Deze felgekleurde visjager broedt bovendien steeds vaker dichtbij drukke plekken in de stad. Daardoor is het steeds makkelijker om in Amsterdam van deze soort te genieten.

Man Ijsvogel, Ruige Hof

Wie herkent hem niet: de Ijsvogel, de fel blauw-oranje verschijning die als een schicht laag over het water vliegt. Vaak zijn komst al aankondigend met zijn kenmerkende scherpe luide roep. De mannetjes en vrouwtjes zijn even mooi. Het enige uiterlijke onderscheid is de kleur van de ondersnavel: die van het vrouwtje is oranje, van het mannetje zwart. De basis van de ondersnavel van het mannetje is soms ook oranje, die kan je daardoor soms op het verkeerde been zetten.

De jongen van de Ijsvogel zien er net iets anders uit. Hun rug is even fel blauw als van hun ouders. Hun borst is echter vaal oranje in plaats van fel oranje en maakt een beetje een smoezelige indruk. Hun snavel is ongeveer 1 centimeter korter en heeft een witte punt. Ten slotte, en dat is het meest

onderscheidende kenmerk, hun pootjes zijn niet koraalrood maar donkergrijs. Als ze een maand of vier oud zijn, zijn ook hun poten mooi bijgekleurd.

Het gaat goed met de Amsterdamse Ijsvogel. Mede geholpen door de aanleg van ijsvogelwanden en het onderhoud van geschikte wortelkluitten, gedijt hij ondertussen ook prima binnen de stadsgrenzen. In dit artikel ligt de focus vooral op de groei en de fluctuaties van de Amsterdamse ijsvogelpopulatie en de oorzaken daarvan.

Strengere winters en herstelcapaciteit

Ijsvogels moeten bij voorkeur dagelijks kunnen vissen: ijs op de sloten, meren en grachten maakt het vissen vrijwel onmogelijk. Als een Ijsvogel ergens niet tegen kan, dan zijn het wel strengere

winters. Onderstaande grafiek maakt dat meer dan duidelijk.

2012, 2018 en 2021 waren vanuit het perspectief van de IJsvogel strenge winters. In die jaren lag er een langere periode behoorlijk veel ijs. In 2018 nam door de strenge winter het aantal broedparen, na de recordjaren 2016 en 2017 met 71 broedparen, af tot slechts 16 paren. Een afname van liefst 77%, die vrijwel overeenkomt met de landelijke afname zoals vastgesteld door Sovon. In 2021 was de situatie vergelijkbaar, toen sneuvelde 66% van de Amsterdamse IJsvogelpopulatie.

De herstelcapaciteit van IJsvogels na zo'n strenge winter is echter ook opmerkelijk. Dat laat zich vooral verklaren doordat IJsvogels meerdere broedsels per jaar kunnen voortbrengen. De herstelcapaciteit laat zich ook mooi vangen in kaartbeelden. In de bijgaande kaartjes is het herstel van de populatie te zien tussen 2021 en 2023. In 2021 bevinden de meeste broedgevallen zich in de twee delen van

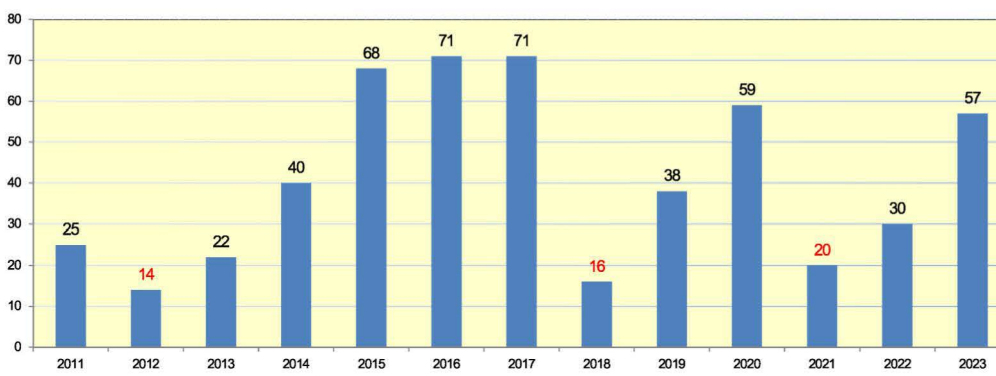
Amsterdam die we als 'kernegebieden' van de Amsterdamse populatie kunnen bestempelen: Amsterdam-Noord en Amsterdam Nieuw-West. In het oostelijke deel van Amsterdam, de Vijfhoek en omgeving, en in het Amsterdamse Bos is de populatie dan vrijwel verdwenen. In 2022 herstelt de populatie zich ook in Amsterdam-Oost en het Amsterdamse Bos. In 2023 verdicht de populatie zich verder over heel Amsterdam.

Op elk van de kaartjes is overigens zichtbaar dat in het centrum en in de 'buitengebieden' Waterland en het gebied rond Schiphol en Aalsmeer nauwelijks IJsvogels broeden. Het ontbreken van geschikte nestgelegenheden is daarvan de voornaamste oorzaak.

Aantal broedsels: vaak 2 of 3, soms 4 keer

De bijzonder sterke herstelcapaciteit van de IJsvogel na een strenge winter is eenvoudig te verklaren door het aantal broedsels dat de soort jaarlijks voortbrengt. In het bijgaande taart-

Aantal broedgevallen van 2011 tot 2023
Het aantal broedgevallen na een strenge winter in rode cijfers

IJSVOGEL BROEDVOGELOVERZICHT

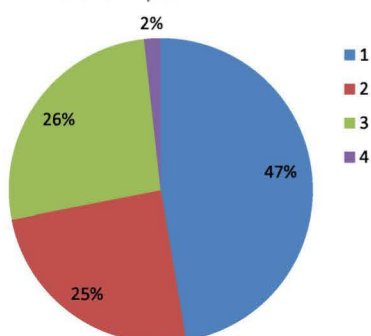
diagram is afgebeeld hoe vaak in 2023 een tweede of derde en zelfs vierde broedsel minimaal voorkwam in Amsterdam.

Bij minimaal 25% van de broedgevallen werd een tweede broedsel vastgesteld, bij minimaal 26% een derde broedsel. Uitgaande van gemiddeld 4 tot 6 uitgevlogen jongen per broedsel kan één paartje IJsvogels jaarlijks 12 tot 18 jongen voortbrengen. Uitgaande van deze aantallen zijn er in 2023 in Amsterdam ruim 500 IJsvogels uit het ei gekropen. Veel van de jongen sneuvelen echter al in hun eerste levensfase, direct nadat ze op eigen poten komen te staan.

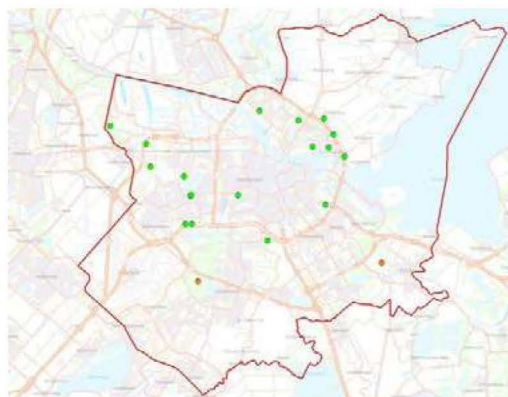
IJsvogeljongen worden na het uitvliegen nog drie à vier dagen door de ouders gevoerd. In die korte periode moeten ze ook zelf leren vissen. Als ze dat na die korte periode nog niet kunnen, dan is hun lot bezegeld: ze overleven dan niet.

In Amsterdam is sinds 2016 drie keer een vierde broedsel vastgesteld. Vóór 2016 werd het aantal broedsels niet bijgehouden in Amsterdam. Bij bo-

Het in 2023 vastgestelde aantal broedsels in procenten

Stippenkaart 2021, 20 broedgevallen

Stippenkaart 2022, 30 broedgevallen

Stippenkaart 2023, 57 broedgevallen

Ijsvogeljongen worden na het uitvliegen nog drie à vier dagen door de ouders gevoerd

venstaande cijfers moet worden opgemerkt dat met name op de locaties waar maar 1 broedsel is vastgesteld, in 2023 op 47% van de locaties, sprake is van een grove onderschatting. Op lang niet alle plekken worden namelijk gedurende de lange broedperiode, van april tot soms in oktober, de Ijsvogels consequent gemonitord. Dat komt enerzijds doordat de broedlocaties deels begroeid raken waardoor het monitoren lastiger is en anderzijds door het gebrek aan mankracht om tijdens zo'n lange periode te monitoren.

Het aantal gevallen dat Ijsvogels tot 3 broedsels in een jaar komen, stijgt de laatste tientallen jaren enorm. Volgens een handboek uit 1980 kwam in die tijd een derde broedsel ongeveer in 10% van de gevallen voor. In het werkgebied van Gooi- en Vechtstreek, waar al jarenlang zeer intensief wordt gemonitord onder aansturing van Jelle Harder,

is tussen 2012 en 2021 een toename van derde broedsels vastgesteld van 33 naar 63% (J. Harder, 2021). Er is een sterk vermoeden dat deze toename samenhangt met een langer broedseizoen door de klimaatverandering. Ter illustratie: de meeste derde broedsels eindigen rond eind augustus-begin september. In Amsterdam Nieuw-West is in 2022 het Amsterdamse 'uitvliegreCORD' gevestigd. Daar vlogen op een locatie de jongen van het derde broedsel uit op 13 oktober!

Broedlocaties: een handje helpen

Om te broeden graaft een Ijsvogelpaar-tje gezamenlijk een 60 tot 100 centimeter lange nestgang, bij voorkeur in een kale steile oever van minimaal een halve meter hoog. Aan het einde van de gang graven ze een nestkamer waarin 6 tot 8 eieren worden gelegd. In Oost-Nederland liggen zulke plekken langs stromende beken. In de Am-

IJSVOGEL BROEDVOGELOVERZICHT

sterdamse regio zijn wortelkluiten van omgewaaide bomen goede alternatieve natuurlijke broedlocaties, al dan niet direct langs het water. In Amsterdam-Noord worden zelfs speciaal boomstronken met wortelkluit neergelegd langs het water of worden bomen omgelierd, die vaak worden bebroed.

De IJsvogel laat zich graag een handje helpen. Op veel plekken in Amsterdam worden door groepen vrijwilligers en gemeentelijke groenwerkers verticale wanden in oevers met voldoende hoogte afgestoken om broedgelegenheid te creëren. Wanneer zulke oevers ontbreken is het aanleggen van een kunstwand een goed alternatief. Beide types wanden leveren een grote en succesvolle bijdrage aan de IJsvogel populatie, zoals is te zien in de onderstaande grafiek.

In 2023 broedde liefst 35% van de Amsterdamse IJsvogels in afgestoken wanden en 30% in aangelegde kunstwanden. Opgeteld met de omgetrokken of neergelegde wortelkluiten broedde exact 70% van de IJsvogels in 2023 in aangelegde broedlocaties.

Het verenkleed wordt dagelijks goed en lang onderhouden voor het onderwaterduiken

In het volgende nummer van de Gierzwaluw vertel ik graag meer over de aanleg van wanden en het onderhoud van de broedlocaties. En wat je zelf kunt doen om de Amsterdamse IJsvogels te helpen en te monitoren.

Geraadpleegde bronnen

Harder, Jelle. Spectaculaire toename van IJsvogel. Tussen Duin & Dijk, jaargang 20-2, 2021

De verdeling van de broedgevallen per type broedlocatie

